

## **Mehmet Akif Ersoy'un Safahat (Birinci Kitap) Adlı Şiir Kitabında Çocuklar**

**Mehmet Bakır ŞENGÜL**

Dr. Öğr. Üyesi

Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-9018-8531

mehmettsengul@gmail.com

### **Öz**

Çocuklar, insanlığın geleceğini simgeler. Onlar üzerinden geliştirilen olumlu ya da olumsuz tutumlar, aslında insanlığın gelecekte varmak istediği noktayı aşikâr eder. Bu yüzden de çocukların küçüklükten itibaren donanımlı bir şekilde yetiştirilmesi önemlidir. Bu öneminden dolayı da genel edebiyat biliminin içinde 'çocuk edebiyatı' gibi önemli bir alan açığa çıkmıştır. Saflık ve masumlukla özdeş olan çocuklar, 'kirlenmemişlik' dolayısıyla çoğunlukla eğitsel bağlamda bir bilinç düzeyinin geliştirilmesi için edebiyatın konusu edilirler. Hoşça zaman geçirmek olarak da düşünülebilecek olan edebiyat, çocuğun oyuna yüklediği anlamla yakın bir ilişki içindedir. Çocuğun oyun oynarken aldığı keyif gibi yetişkinler de edebi metni oluştururken ya da edebi metnin okuyucusuyken bu şekilde bir keyif almak arzusu içindedirler.

Bu çalışmada; milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un Safahat (Birinci Kitap) adlı şiir kitabında çocukların yansıtılma biçimlerine yer verilecektir. Çocuk dünyası, çocuklardan beklentiler ve çocukların içinde bulunduğu durumlar irdelenecektir. Tüm şiirlerini hayatın içinden, yaşayarak kurgulayan Mehmet Akif'in, çocukları dâhil ettiği şiirleri hem dönemine dair bir durum tespitini hem de şairin çocuk dünyasına dair beklentilerini ifade ettiği söylenebilir.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Edebiyatı, Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Çocuk, Oyun, Yoksulluk.

## **Children In Safahat (Book I) Of Mehmet Akif Ersoy**

### **Abstract**

Children symbolize the future of humanity. Positive or negative attitudes that are developed on them indicate the point which is aimed by humanity to reach in the future. Therefore, it is significant to raise children as well-equipped since the childhood. Because of this importance 'children literature' appeared as a crucial field of study in literary sciences. 'Children', which are coincided with naivety and innocence, are considered as the subject of literature for the development of a level of consciousness in the education, mostly because of its undegenerated structure. Literature, which can be considered just as having good time, is closely associated with the meaning that the child attributes on game. Adults like the child also desire to enjoy such as child who enjoys playing game while composing literal work or reading one of them.

In this study, the reflections of children will be presented in the poetry book, entitled Safahat (Book I) of our national poet. Children's world, the expectations from childrens and their conditions will be analyzed. It is possible to comment that Mehmet Akif, who writes all his poems by nurturing from the life itself, expresses his observations about children in his period as well as his expectations about their world in his poems.

**Keywords:** Turkish Literature, Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Child, Play, Poverty.

## GİRİŞ

Tüm dünyada sağlıklı bir gelecek inşası için çocuk eğitiminin en önemli konuların başında geldiği kabul edilmektedir. Çocuk, yaşadığı toplumun değerleriyle evrensel değerleri içselleştirdiği ölçüde sağlıklı bir kişiliğe kavuşacaktır. Sorgulayan, düşünen, mantıklı sonuçlara ulaşan ve empati yapmayı beceren bireylerin çoğunlukta olduğu toplumlarda eğitim sisteminin odağında sağlıklı, mutlu çocukların olduğu söylenebilir. Sağlıklı ve mutlu çocuklar demek, aynı zamanda sağlıklı ve mutlu bir toplum demektir. Bu bağlamda, çocuklardaki 'bireyselleşme' olgusunun dengeli bir şekilde gelişmesini desteklemek önemlidir. “*Örneğin, toplumun beklentisine katı bir biçimde uyması beklenmiş ve kendi seçimini yapmayı öğrenememiş bir çocuk*” (Geçtan, 1993: 191) sağlıklı bir gelişim göstermemiş demektir. Özellikle “*kadının iş hayatına girmesinin çocuk üzerinde yarattığı psikolojik etkiler, kalabalık şehir hayatının çocuk üzerindeki psikolojik baskıları, şehrin karmaşık ve girift yapısının sosyal çevreyi daha tehlikeli hale getirmesi; oyun alanlarının ya daralması, yahut büsbütün ortadan kalkması; çocuğun dört duvar arasına hapsedilmesi ve televizyonla bilgisayara mahkum olması; geleneksel aile yapısındaki sıcaklığın kaybolmasının yol açtığı travmalar gibi çocuk merkezli gelişmeler*” (Emre, 2006: 185) sürekli bir biçimde modern dünyanın gündeminde olan konulardandır.

Her insan gibi çocuk da “*sürekli olarak hasta, kötü, deli, aptal ya da çirkin olduğu yönünde mesaj almışsa hayatta en iyi şeyleri hak etmediğine*” (Pearson, 2003: 66) inanacaktır. Bu yüzden de çocukların doğru ve olumlu mesajlarla yüklenmesi onların sağlıklı gelişimleri için önem arz etmektedir. Chicago Üniversitesi'nde psikoloji alanında doktora (1903) yapan ilk kişi olan Watson'a göre insanlar doğmaz, yaratılırlar; bir başka deyişle, bir bebek koşullanma yoluyla trapezci, müzisyen, suçlu vb. bir yetişkin haline getirilebilir (Senemoğlu'ndan aktaran: Erdoğan, 2016: 92). Davranış Psikolojisinin kurucusu kabul edilen Watson, doğru yaklaşımlarla çocukların istenilen davranışları sergileyeceklerini, istenilen yönde bir bakış açısına sahip olabileceklerini hatta istenilen yönde beceriler kazanabileceklerini ifade eder. Buradan çocuk gelişiminin sağlıklı bir düzlemde ilerlemesinin ne denli önemli olduğu sonucuna varılabilir.

Çocuklarda özgün kişiliklerin desteklenmesi, toplumda yaratıcı bireylerin açığa çıkmasına kaynaklık edecektir. Yaratıcı kişiler, problemlere karşı daha duyarlı, bir şeyi yeniden tanımlayabilme, daha karmaşık yapıların oluşturulması için çeşitli yetenekleri bir arada kullanabilme (Cebeci, 2009: 114-115) becerilerine sahiptirler.

Çocuklardaki sağlıklı gelişimin önemini ifade ettikten sonra 'çocuk' kelimesinin tanımına geçebiliriz: Çocuk, “*iki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu; henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek olarak tanımlanmaktadır*” (Yalçın & Aytaş, 2008: 13). Kişiliğin gelişimi, şekillenmesi ve belli bir eksene oturması da tam bu döneme denk gelmektedir.

Sadece çocuklar açısından değil tüm insanlık için önemli olan çocuk gelişimi konusunda, edebiyatın tepkisiz kalması düşünülemez. Bu bağlamda çocukların edebiyat olgusuyla desteklenmesi sadece çocuklar ve ebeveynler açısından değil edebiyat bilimi açısından da önemli bir alanı işaret etmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra önemli gelişmeler gösteren çocuk edebiyatı: “*çocuklar için yazılmış eserler veya çocukça yazılmış, çocuk ruhunu taşıyan eserlerin oluşturduğu edebiyat olarak tanımlanır*” (Bilkan, 2005: 7). Türk edebiyatında kimi yazarlar sadece çocuklar için edebi eserler kaleme almışlardır. Kimi yazarlar da hem çocuklar için hem de yetişkinler için eserler kaleme almışlardır. Kimi yazarlar/şairler de doğrudan doğruya ‘çocuk edebiyatı’ kavramına dâhil edilemeyen ama bir şekilde çocuklarla ilgili konulara değinen eserler kaleme almışlardır. Bu son gruptaki yazarların/şairlerin yaklaşımı, ‘çocukça duyarlılığı’ yansıtmaya da çocuklara karşı bir duyarlılığı ifade eder. İşte Mehmet Akif Ersoy (1873-1936), bu son gruba dâhil edeceğimiz bir şairdir.

Sadece İstiklal Marşı’nı kaleme aldığı asil duyguları bile Mehmet Akif Ersoy’un ne kudretli bir şair olduğunu imler.

Düşünsel bağlamda Mehmet Akif’in muhalifi olan Hüseyin Cahit’e göre “*Mehmet Akif’in hayatı daha büyük bir şiiirdir*” (Eşref Edip, 2010: 49). Mehmet Akif’in yakın arkadaşı Mithat Cemal Kuntay da milli şair için şunları söyleyecektir: “*İlk tanıdığım zaman ona inanmadım: Bir insan bu kadar temiz olamazdı; Cabotin’di ve fena aktör melek rolünü oynamaktan bir gün yorulacaktı, gayritabii bir faziletten yorulan yüzünü bir gün görecektim. Fakat otuz beş sene bugün gelmedi*” (2014: 237). Eşref Edip’e göre: “*Üstad Âkif, yaşantısıyla genç nesillerin örnek alacağı güzide bir şahsiyet, kıymetli bir mütefekkir, çok değerli bir sanatkârdır*” (2010: 49). Mehmet Akif ve İstiklal Marşı adlı kitabın yazarı Mustafa Özçelik’e göre de “*güçlünün yanında değil haklının yanında yer almanın, yurtseverliğin, samimi dindarlığın, gerçekçi bir tutumun en somut timsalidir Akif*” (2014: 9). Ahmet Kabaklı da Akif’i “*her ülkede az yetişir soydan bir ahlâk ve ülkü adamı*” (1985: 113) olarak niteler.

Mehmet Akif Ersoy, karakterli kişiliğinin yanında önemli bir sanatçıdır aynı zamanda. Süleyman Nazif’e göre “*Mehmet Akif’i tedkik etmek, edebiyatımızın bir şahs-ı mümtâzında mündemic bir devrini ta’mîk eylemektir*” (1991: 4). Bir devrin bir şahsiyette toplanmasını ifade eden Mehmet Akif, döneminde herhangi bir edebi topluluğa katılmamıştır. Belki de Yahya Kemal’le beraber döneminin en orijinal şairidir. 1908’den önce *Resimli Gazete*’de yayımlanan şiirleri divan edebiyatı tarzındadır. 1908 yılında Mehmet Akif, otuz beş yaşındayken şiirlerini *Sırat-ı Müstakim*’de yayımlamaya başlar. Burada yayımlanan şiirlerini, 1911 yılında *Safahat* adıyla kitaplaştırır. *Safahat (Birinci Kitap)*’taki 44 şiirin tamamı önceden *Sırat-ı Müstakim*’de yayımlanmıştır.

Mehmet Akif, başlangıçtan itibaren tüm şiirlerini aruz ölçüsüyle ve çoğunlukla manzum hikâye tarzında yazmıştır. “*Emil Zola’nın natüralizminin etkisinde*”

(Yetiş, 2006: 185) olan şair, “sanatta ‘sosyal fayda’dan yanadır. ‘Nazım ile bugün yürümek istediğimiz gaye, rezail-i içtimaiyemizi ortaya koyup halkı bunlardan tenfire çalışmaktır’ derken, bunu en açık bir biçimde belirtir. Ayrıca o bununla da yetinmeyip ‘Sanat, edebiyat tamamıyla yerli ve milli olmalı, kendi insanımızın dertlerine eğilmeli, onu aydınlatmalı’, şartlarını da ilave etme ihtiyacı duyar. Taklitçi edebiyat, onun sanat anlayışına çok uzak ve terstir” (Çetişli, 2007: 269). Şiirlerinde ele aldığı konu ve kişiler hayatın içinden alınmadır. O, döneminde yaşadığı ya da şahit olduğu şeyleri şiirleştirmiştir. Nihat Sami Banarlı’ya göre “*Âkif, Türk tarihinde tıpkı Namık Kemal gibi, hayatı sanatının ve sanatı hayatının eseri olan simalardan biridir*” (1998: 1151). Akif’in sanat anlayışını belki de yine en iyi kendisi ifade edecektir.

“Bana sor sevgili kâri’ sana ben söyleyeyim  
Ne hüviyyette şu karşında duran eş’ârım :  
Bir yığın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri;  
Ne tasannu’ bilirim, çünkü, ne san’atkârım”.<sup>1</sup>

Hem sanat hem de düşünce dünyamızda derin izler bırakan bu büyük şairin şiirlerinde çocuklar da söz konusu edilmiştir. Bu şiirlerde şairin derin merhameti, çocuk sevgisi, gelecek tasavvurunda çocukların yeri gibi duygular kendisini fazlasıyla hissettirmektedir.

## ÇOCUK DÜNYASI

Akif’in 92 dizelik “Fâtih Camii” şiiri, ilk defa 27 Ağustos 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*’de yayımlandı. Şiir, Fatih Camisinin tasviriyle başlar. Bu tasvirler, fiziki olmaktan ziyade simgeseldir. Fatih Camisi minarelerinden İslam’ın geçmiş ve gelecek tasavvuru üçüncü kişi ağzından aktarılır. Sonrasında anlatıcı devreye girerek çocukluk zamanlarına gider. Anlatıcı, çocukluk dönemlerinde Fatih Camisine gidişine dair hatıralarıyla aslında hem kendisinin hem de camilere giden çocuk yaştakilerin bir şekilde yaşadıklarını aksettirir.

“Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: “Bu gece,  
Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.  
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;  
Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!” (Fâtih Camii: 12).

Babasının davetiyle camiye giden çocuklar, baba açısından iki türlü bir durumu ifade eder. Küçük yaşlarda çocukların camiye alıştırılması amaçlanmaktadır. Ancak, çocukların camideki ‘çocukça’ davranışları baba için bir huzursuzluğu da barındırır. Çocukların “uslu” durmaması, onu tedirgin etmektedir. Ancak “yaramazlık” ifadesi, babanın çocuklara dair endişelerinin çocuk dünyasıyla sınırlanmış bir masumiyeti ifade eder.

---

<sup>1</sup> Mehmet Akif Ersoy, (1989), *Mehmet Âkif Külliyyatı*, Haz. İsmail Hakkı Şengüler, C. 1, İstanbul: Hikmet Neşriyat. s. 4. Bu çalışmada parantez içinde şiir adı ve sayfa numarası verilerek yapılan alıntılar bu kitaba aittir.

*“Namaza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi,  
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,  
Ne âşıkâne koşardım hasırlar üstünde!”* (Fâtih Camii: 12).

Çocuk dünyasında her mekân, oyun işlevi yüklenerek gerçeklik kazanır. Babanın namaza durmasıyla “âşıkâne” bir şekilde oyun zamanı da gelmiş olur. Çocuklar için zamanın ve mekânın bütünleştiği, zamanın mekânlaştığı anlar yaşanmaktadır. Cami gibi kutsal mekânlar, çocuklar açısından büyüklerin ‘cemaat’ bilinciyle dâhil olduğu bir sessizliği barındırır. Bu kutsal mekânlardaki eğlenceyle geçirilmiş zamanlar, yetişkinlik dönemlerinde bu mekânlara karşı bir sempatiyi de barındırır.

Anlatıcının çocukluk zamanlarında camiye dair hatıraları camiye gittiği gün yaşlı bir adamın yanındaki bir kız ve erkek çocukla benzeşir. *“Pek yaramaz yeşil sarıklı bir oğlan”* adeta şairin küçüklüğünün yerine geçmiştir.

*“Koşar koşar duramaz.... Âkıbet denir “âmin”  
Namaz biter. O zaman kalkarak o pîr-i güzîn,  
Alır çocukları, oğlan fener çeker önde.  
Gelir düşer eve yorgun, dalar pek âsûde  
Derin bir uykuya...”* (Fâtih Camii: 14).

Hem şairin çocukluğunda camide yaptığı yaramazlıklar, hem de *“yeşil sarıklı oğlan”*’ın yaramazlıkları kimse için sorun teşkil etmez. Zira her yetişkin, çocuklara kararında bir yaramazlığı çok görmez. Şair, hem kendisi hem de *“yeşil sarıklı oğlan”* ile çocuk dünyasını gerçekçi bir şekilde yansıtırken dini mekânlar gibi özel alanların çocuklara açılmasının onların gelecekte dini konularda duyarlılık kazanacaklarını da ifade etmiştir. Yaşlıca adamın yanındaki *“bir küçücük kızcağız”* erkek çocuk gibi değildir. O, daha sakin ve kendi halindedir. Coşkulu bir kişilik sergilemez. Yine de onun da çocuk olduğu ve bu yüzden camiye alıştırılması gerektiği vurgusu hissedilmektedir.

“Bayram” şiiri, ilk defa 23 Ekim 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*’de yayımlandı. Bu şiir de “Fâtih Camii” şiirindeki gibi önce üçüncü kişinin anlatımıyla başlar. İlk on iki beyit üçüncü kişi anlatımıyla sonraki kısımlar ise birinci kişi anlatımıyla verilmiştir. Şiir bayramların mutluluk dolu bir atmosfer sunduğunu ifade ederek başlamaktadır:

*“Âfâk bütün hande, cihan başka cihandır;  
Bayram ne kadar hoş, ne şetâretli zamandır!  
Bayramda güler çehre-i ma’sûm-i sabâvet,  
Ümmîd çocuk sûret-i sâfında iyandır”* (Bayram: 126).

Masumlukla özdeş olan çocuklar, temiz yüzlerinde ümit dolu ışıltılarla, bayramlarda çok daha canlı bir hal almaktadır. Anlatıcı, şirin ilk bölümünde bayramların insanlarda yaşama sevincine neden olduğunu, bu zamanlarda yoksulluk içinde olanların bile rahat bir nefes aldığını belirtir. Bayramın ikinci günü havanın güzel olmasını fırsat bilerek Fâtih şemtindeki bayram meydanına gider. Bu

meydanda durup bayram şenliğini seyredecektir. Bu noktadan sonra manzum hikâye şeklinde olan şiirin kahramanı “yetim bir kız çocuğu” ve “beşik salıncak”tır.

*“Bu kâinât-ı sürûrun içinde gezdikçe,  
Çocukların tarafındaydı en çok eğlence.  
Güzelce süslenerek dest-i nâz-ı mâderle;  
Birer çiçek gibi nevvâr olan bebeklerle  
Gelirdi safha-i mevvâc-ı ıyde başka hayât...  
Bütün sürûr ü şetâretti gördüğüm harekât!  
Onar parayla biraz sallanırdılar... Derken,  
Dururdu “Yandı!” sadâsıyla türküler birden”* (Bayram: 134).

Anlatıcıya göre bayramlara dair en mutlu kişiler çocuklardır. Zaten onların varlığı bayram coşkusunu hissettirmektedir. Çocukların dönemsel farklılıklar gösteren bayram eğlenceleri, anlatıcının zamanında beşik salıncaklardır. Bu salıncaklara “on para” veren çocuklar, biraz sallanır. Şairin bayram coşkusunu çocuklar üzerinden aktarması, oldukça başarılı bir kompozisyon oluşturmuştur. Zira bayram tek başına mutluluğu ifade ederken, bayramda en mutlu kesimi çocuklar oluşturur. Bu çocukların beşik salıncaklarla eğlenmesi de çocuk dünyasının oyundan ibaret olduğunu ifade eder. Adeta en güzel bayram fotoğrafı gibi olan bu kompozisyon, salıncakçının “yandı” nidasıyla sürekli tekrar eder. Bu tekrar ise çocuk oyunlardaki sürekliliği, değişimi imler. Salıncak süresine itiraz eden de bir kız çocuğu olur.

*“– Ayol, demin daha yanmıştı â! Herif sen de...  
– Peki kızım, azıcık fazla sallarım ben de”* (Bayram: 134).

Salıncakçı, bayram coşkusunu yaşayan çocukların taleplerine cevap vererek mutluluk fotoğrafını destekler. Çocuk algısı da bu şekilde hemen sonrasındaki salıncakın durma zamanını kabullenmiş olacaktır.

Anlatıcı, bu genel manzarayı aktardıktan sonra manzum hikâyenin asıl kahramanına sözü getirir.

*“Fakat bu levha-i handâna karşı, pek yaşlı  
Bir ihtiyar kadının koltuğunda, gür kaşlı,  
Uzunca saçlı güzel bir kız ağlayıp duruyor”* (Bayram: 136).

Bayram coşkusunun ortasında “güzel bir kız” yaşlı bir kadının kucığında ağlamaktadır. Şiirde bayramla gelen mutluluk fotoğrafı, ilk defa “ağlamak” fiiliyle kesilmiş olur. Ninesinden “yetim” olduğunu öğrendiğimiz kız çocuğu, parasızlıktan dolayı salıncığa binememektedir. Çocuk dünyasında maddi imkânların henüz yeri olmadığından o da akranları gibi salıncığa binmek istemektedir.

“Çocuk değil mi? ‘Salıncak!’ diyor...” (Bayram: 136) ifadesiyle çocuk dünyasının sınırsızlığı vurgulanmıştır. Hiçbir engel tanımayan çocuk dünyası, insanlar arasında var olan tüm farklılıkları ortadan kaldırmaktadır. Ekonomik farklılıklar, cinsiyetçi yaklaşımlar çocuk dünyasının asli unsuru oyun karşısında buharlaşmaktadır. Fakat çocuk dünyasında var olan aynılık, ancak salıncakçının

“Hay hay” ifadesiyle tamama erecektir.

“Hemen o kız da salıncakçının mürüvvetine ,  
Katıldı ağlamayan kızların şetaretine” (Bayram: 136).

Salıncakçının iyiliksever olması sayesinde bayrama dair mutluluk manzarası, tekrar eski halini alır. Sevinen kız çocuğu da akranları gibi artık mutludur. Şiirin sonunda iki kahraman -yetim kız ve salıncak- kavuşurlar. Şair, özellikle yetim bir kızı hikâyenin kahramanı yaparak anlatacaklarını daha çarpıcı bir noktaya taşımıştır. Sosyal yaşamda, yetim olsun veya olmasın, çocuk dünyasında ekonomik yoksunluğun neden olduğu bu türden kırılmaların varlığı aşikârdır. Gerçekçi bir olgunun şiire konu edilmesi, okura, çevresinde yaşanan yoksunluklara karşı daha duyarlı bir tavır takınması gerektiği duygusunu verir. Hikâyenin mutlu sonla bitmesi ise hayatı oyundan ibaret gören çocukların her şeyde ne kadar haklı bir masumiyet sahibi olduklarını sezdirir niteliktedir.

“Hürriyet” şiiri ilk defa 21 Ocak 1909 yılında *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlandı. Şiir adını 23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'ten almaktadır. İki kahramanı olan şiir, ülkede demokrasi havası dolayısıyla oluşan mutluluğu anlatmaktadır. İlk bölümde henüz beş yaşında bile olmayan bir kız çocuğu, ikinci bölümde kızın ağabeyi olan altı yaşlarında bir erkek çocuğu mutluluk tablosunun başaktörleridir.

Serlevhadaki “iki gün sonra” ibaresinden anlaşıldığına göre II. Meşrutiyet'in ilanından iki gün sonra kaleme alınan şiirde, meşrutiyet yönetimine geçişten dolayı büyük bir mutluluk yaşanmaktadır. Yaşanan mutluluk, en güzel ifadesini çocuklar üzerinden bulur. Saflık ve masumiyetin simgesi olan çocuklar, meşrutiyet yönetiminin de sembolüdür.

“Beyaz entârisiyle kar gibi kız,  
Sanki Cennet'ten inme zâde-i hûr;” (Hürriyet: 264).

Bu şiirden Mehmet Akif'in II. Abdülhamit'in yönetimine muhalif bir isim olduğu sonucuna varılabilir. Meşrutiyet yönetiminden dolayı şairde uyanan coşku, yine şairin dünya görüşüne uygun kelimelerle verilmiştir. Hürriyet kemerini beline bağlayan beyaz entarili kız çocuğu, cennetteki huri yavrularına benzetilmiştir. Yeni meşrutiyet yönetiminin kutsal bir vazife icra ettiğini düşünen Akif, bu coşkusunu da çocuklarla sembolleştirmiştir. Aslında şairin söz ettiği manzara onun bu yönetimden beklentisini ifade eder. Çocuklar da mutlu bir gelecek beklentisinin başrolündeki kahramanlardır.

Şair, coşkun ruh halini bir de erkek çocukla ifade eder. Şairin ruh halinin yansıması olan çocuk; “tostopaç”, “afacan” sıfatlarıyla nitelenmiştir. Kendi boyundan daha büyük bir bayrak taşımaktadır ve kazanılan zaferin de sembol taşıyıcısıdır.

“Ya şu oğlan; şu tostopaç afacan  
Ki fezâlar gelir sürûruna dar;  
Taşıyor sanki sığmıyor kabına...  
Kendisinden büyük de bayrağı var!” (Hürriyet: 264).

Şiirdeki bu coşkun haller, ifade edilen duygusal karşı duruşun gerekçeleridir. Çocuklar, geçmişini değil geleceği simgeler. Onların mutlu bir geleceğe kavuşması ancak yeni yönetimle gerçekleşecektir. Sanki çocuklar da kendileri için yeni olan bu durumun farkındadırlar. Bu yeni yönetime doğal olarak sahip oldukları saflık, masumiyet ve mutluluk halleriyle katkıda bulunacaklardır. Zira “*mâzî denen o devri-i melâl geçmiş, “istikbal”* artık onlarındır. Bu yüzden de yere düşse de incinse de çocuk duyarlılığıyla “*ağlamam*” diyecektir.

Şair, iki çocukla oluşturduğu tabloyu “*bir alay*” çocukla daha da görsel bir zemine taşır. “*O nasıl mevkib-i şâdî, o ne âlem, görersen!*” diyen şair, bu çocuk manzarasını da sevinç ve coşku alayı olarak niteler. Çocuklardan çıkan “*yaşasın*” sesleri gökleri inletmektedir. Onların bu coşkusu “*tabî’i etvâr*” ifadesiyle doğal bir hal olarak sunulur. Şair, bu coşku karşısında heyecanlanır ve o “*yumurcıkların*” “*sanki ezelden*” özgür olduğunu hisseder. Genellikle edebiyatta özgürlük ve kadın arasında ironik bir ilişki söz konusu edilir. Akif, çocuk ve özgürlük arasında pek de rastlanmayan bir ilişki kurarak şiire oldukça orijinal bir boyut kazandırır. Zira çocuklar “*dürdâne-i ismet*” yani günahsızlık incisi bilincini ruhlarında taşımaktadırlar.

“*Âmin Alayı*” şiiri ilk defa 10 Aralık 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayımlandı. Şiirin *Safahat*’ta yayımlanan nüshasının baş kısmında Akif’in çok sevdiği bir ilahi yer almaktadır. Ancak dergide yayımlanan nüshada bu ilahi yoktur.

“*Âmin Alayı*”, eskiden çocukların okula başladığı gün yapılan törenin adıdır (Albayrak, 2010: 19). Şiir, tıpkı “*Hürriyet*” şiirinde olduğu gibi melek gibi kız imgesiyle başlar:

“*En önde, rahlesi âgûş-i ihtirâmında,  
Ağır ağır yürüyen bir dokuz yaşında melek;*” (Âmin Alayı: 440).

Masumiyetiyle ön plana çıkan kız çocuğu, şafak ışıklarını geride bırakacak kadar güzel yüzlü, pırıl pırıl iki masum yavru takip eder. Şairin masumiyet ve güzellikteki ısrarı, hem bu kavramların çocuklara yakışmasından hem de çocuklar karşısında duyulan heyecandır. Çocuklar karşısında duyduğu motivasyon, onun daha güzel bir dünya tasavvur etmesine de öncülük etmektedir.

“*Şafak ziyâları hattâ ufûl edip gidecek  
Kadar lâtîf, iki ma’sûmu..*” (Âmin Alayı: 440).

Şair, yine “*Hürriyet*” şiirindeki gibi bu çocukları öncü olarak sunar. Bu çocukların ardında “*yaman bir tabur*” çocuk yer almaktadır. “*Tabur*” kelimesi hem kalabalıklığı hem de düzeni ifade eder. Çocuklardan her biri çevresini aydınlatacak birer ışıktır. Geleceğe bakan çocuklar, meşrutiyet yönetimiyle ülkeyi daha da ileriye taşıyacaklardır. Bu yüzden “*ey millet*” nidasıyla insanlar, şanlı bir yolculuğa çıkan çocuk taburunu selamlamaya davet edilmektedir.

“*Bu bir ketîbe-i ma’sûmedir ki, ey millet:  
Selâma durmalısın şanlı rehğüzârında;*” (Âmin Alayı: 442).

Geleceği inşa edecek bu çocuklar, küçük bir hareketle dünyayı yerinden titretecek bir güce sahiptir. Zira onlar “*şanlı bir ordu*”dur. Şair şiir boyunca çocuklardaki masumiyetin korunmasının önemini vurgular. Akif’e göre ancak okula devam eden çocuklar, gelecek inşasında bir rol yüklenebilir. Bu yüzden onları bu yoldan edecek her türlü engeli ortadan kaldırmak da bir görevdir. Kişiler bir gün hayatlarının son bulacağını bilir. Çocukları sayesinde kendilerinin de var olmaya devam edeceğini bu vesileyle de üstünde yaşadıkları ülkenin ve dahi dünyanın selametinin çocukların elinde olduğunu düşünür. Bu derin yaklaşımdan dolayı Mehmet Akif çocuklara salt küçük bireyler gözüyle bakmaz. Onların çocuk dünyalarında var olan coşkunun eğitimle olumlu bir noktaya taşınmasını/taşınabileceğini düşünür.

“Bebek Yâhud Hakk-ı Karâr” şiiri ilk olarak 16 Aralık 1909 tarihinde *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayımlandı. Üç kız, iki erkek çocuk sahibi olan Akif; bu şiire kendi kızlarını konu etmiştir. İlk iki kızının adları Cemile ve Feride’dir.

Bu şiirin diğer şiirlerden bir farkı vardır. Şimdiye kadarki ve bundan sonraki tüm şiirler, çocukları ya birinci ya da üçüncü kişi üzerinden anlatır. İlk defa bu şiirde çocuklar kendilerini kendi lisanlarınca ifade edeceklerdir. Mehmet Akif’in “Bebek Yâhud Hakk-ı Karâr” şiiri, yapı bakımından çocuk edebiyatı bağlamına en uygun şiirdir de denebilir.

Günümüz çocuk dünyası için çok da sıradan olan ‘oyuncak bebek’ kavramı dönemine göre oldukça önemli bir farkındalığı ifade eder. Şiirde baba yani Mehmet Akif, Cemile ve Feride’ye ayrı ayrı birer bebek alır. Bu oyuncak bebekler, Mehmet Akif’in çocuklarına verdiği değeri gösterir ya da onun ne kadar iyi bir baba olduğunun altını çizer. Küçük Feride, bebeğini birkaç gün içinde kırar. Bu şiir, işte Feride’nin bebeğini kırdıktan sonra ablası Cemile’nin bebeğine göz koymasının hikâyesini anlatır.

“*Bizim Cemîle Ferîde’yle bir sabah gelerek,  
Unutma beybaba, akşam birer hotozlu bebek,  
Getir, kuzum...*” (Bebek Yâhud Hakk-ı Karâr: 454)

Kızlarının bebek isteğini geri çevirmeyen baba, kız çocukların özellikle oyuncak bebeklerle olan yakın ilişkisini gözler önüne serer. Bebekler karşısında “*sevinme halleri*” görülmeye değer olan çocuklar, bir dakika oturmadan bebekleriyle oynarlar. Bebeğin neden olduğu mutluluk karşısında uyumayı unutan çocuklar, uyarılara rağmen oynamaya devam ederler. Çocuklardan henüz yaşı beş bile olmayan Feride,

“*Sabaha kadar hep bebeğini hoplattı.  
Ne ninniden alıyormuş, ne öyle hoppaladan...  
“İşıl işıl bakıyor â! Bebek değil, afacan!”  
Sabâha karşı tükenmiş mecâli yavrucuğun:*”

*Mışıl mışıl uyuyor... Değmeyin aman uyusun*" (Bebek Yâhud Hakk-ı Karâr: 456).

Küçük kız çocuğu, uyanır uyanmaz yeniden bebeğine sarılır. Büyüklerinden gördüğü tavırlarla bebeğini üç saat boyunca uyutmaya çalışır. Feride'nin bebeğini uyuturken söylediği ninni dikkat çeker:

*– Aman da pek yaramaz, uyku sıçramış başına.  
Bakın beşik de getirdim, bakın yatar mı şuna?  
Yatar mısın seni maymun? Kapar mısın gözünü!  
Acık da dinlesen olmaz mı annenin sözünü"* (Bebek Yâhud Hakk-ı Karâr: 456).

Evdaki herkes bebeğin uyuduğuna 'inanmışken' birden Feride'nin bebeği dövdüğü işitilir. Şair, bu durumu "*bebek ne yaptı bilinmez*" şeklindeki bir ironiyle ifade eder. Eğer bebek, "*güzel güzel uyumuş olsa kız da dövmez ya*" diyen şair, bebeğin başına gelecekleri haber verir gibidir. Tüm bu hırpalamaların neticesinde bebeğini kıran Feride, artık pek üzgündür. Şair, oyuncak bebeğin geldiği son hali şöyle anlatır:

*– Çiçek çıkarmışa dönmüş, getirdiler ki, yüzü;  
Birer kafes gibi kalmış o kuş bakışlı gözü.  
Başında saçtan eser yok, ayak topal, kollar  
Omuzdan oynamıyor, kim bilir ne illeti var?  
O kanlı canlı bebek şimdi işte bir kötürüm...  
– Bu ölmüş artık ayol, göm götür de, hem ne ölüm!"* (Bebek Yâhud Hakk-ı Karâr: 458).

Feride'nin bebedsiz kalmasına karşılık Cemile'nin bebeği sapasağlamdır. Bu duruma daha fazla dayanamayan Feride, ablasından bebeğini ister. "*Verir miyim sana hiç bebeğimi!*" çıkışıyla karşılaşır. Zira Feride'nin bebeğine yaptığının aynısını kendi bebeğine yapmasından korkmaktadır. Babanın araya girmesiyle kısa süreliğine bebeği vermeye razı olur. Çocukların oyuncak bebekler karşısında takındıkları büyük birey tavrı, onların gelişimleri için olumlu sonuçlar açığa çıkaracaktır. Ancak bunun yerleşmesi için de belli bir zaman gerekecektir.

Ablasının bebeğini alan "*Feride'nin yüzü*" gülmeye başlar. Baba özellikle şunu ifade etme gereği duyar: Ödünç mal, sahibinden başkasına yar olmaz. Oyun ve oyuncaklar üzerinden mülkiyet kavramını, ödünç eşya alma bilincini öğretmeye çalışan baba, aynı zamanda hikâyenin sonunu da merak etmektedir. Zira Feride, iade etmek zorunda kaldığı bebeği tekrar almak ister. "*Sen ablasın ne kadar olsa*" uyarısıyla bebeğini Feride'ye veren Cemile, bir süre sonra küçük kızın mutluluğuna aldırış etmeden oyuncakını yeniden ister.

Şair bu şiirle çocuk dünyasındaki mülkiyet kavramını ya da mülkiyetsizlik kavramını gözler önüne serer. Çocukların tüm algıları oyun odaklı olduğundan mülkiyet kavramıyla pek ilgili değildir. Çocuklardaki mülkiyet bilincinin doğru bir şekilde anlaşılması için 'oyuncak bebek' sembolü oldukça dikkat çekici bir örnektir. Sahip olunanların kıymetini öğrenmenin en iyi yolu da onların

eksikliklerini hissetmektir. Şair de çocuklara sahip olduklarının kıymetini bilmeleri bilincini aşlamaya çalışmıştır.

“Hüsrân-ı Mübîn” şiiri, ilk olarak 11 Şubat 1909 tarihinde *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayımlanan altı dizelik bir şiirdir. Bu şiirde anne babaların çocuklarına dair beklentilerine yer verilir. Anne ve baba çocuklara dair farklı farklı hayaller kurarken çocuğun ne istediğini hiç akıllarına getirmezler. Anne ve babanın bu çatışmaları esnasında arada kalan çocuklar heder olmaktadır.

“Âmâli tezâd üzre giderken ebeveynin,  
Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde!” (Hüsrân-ı Mübîn: 416).

“Dirvâs” adlı şiir, ilk defa 25 Mart 1909 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmıştır. Bu şiir de “Kocakarı ile Ömer” şiiri gibi konusunu İslam tarihinden almaktadır. Her ne kadar bir çocuk olarak bahsedilse de Dirvâs, yanındaki yaşlı kişilerden dolayı çocuk olarak nitelendirilmiştir. Aslında şiirde bahsedilen Dirvâs, çocuk değil, genç bir delikanlı olsa gerektir. Zekâsı ve belagatiyle ön plana çıkan genç, aklın yaşta değil başta olduğu biçimindeki atasözümüzü doğrulamaktadır. Emeviler döneminde Halife Hişam bin Abdülmelik yönetiminin söz konusu olduğu zamanda Şam yakınlarında meydana gelen kıtlık için bir bölge sakini, kıtlık zamanında bir nebze de olsa rahatlamak için Hişam'dan yardım isteyeceklerdir. Bu zorlu durumda sözcü olarak da Dirvâs adında, şiirde çocuk olarak bahsedilen ama muhtemelen genç bir delikanlı olan kişiyi sözcüleri olarak tayin ederler. Dirvâs da verilen zorlu görevi zekâsıyla aşmayı başarabilmiştir. Bu çalışmada; Dirvâs ile ilgili ‘genç mi yoksa çocuk mu’ olduğu şeklindeki belirsizlikten dolayı daha fazla bir incelemeye gidilmeyecektir. *Ömer bu âlemi gördükçe gaşy içindeydi...*” (Kocakarı ile Ömer: 292, 294).

## **YOKSULLUK, SAHİPSİZLİK, HASTALIK VE ÖLÜM KARŞISINDA ÇOCUK**

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde her kesimden insana rastlanmaktadır. Ancak “*olaylar ve durumlar içinde doğrudan yer alan ana kahramanların daha çok çocuk ve kadınlar olduğu dikkati çeker*” (Aydoğan, 1996: 30). Kadın ve çocukları ortak paydada buluşturan olgu ise genellikle yoksulluktur.

“Hasta” şiirinde veremli bir gençten bahsedilir. Mithat Cemal Kuntay, bu şiirde bahsedilen kişinin kim olduğunu Akif'e sorduğunda onun Halkalı Ziraat Mektebinde öğrencisi de olan “*cenup vilayetlerinden gelen bir çocuk*” olduğunu öğrenir. Bu okulda Akif, adı Ahmet olan bu gencin edebiyat dersine girermiş (2014: 64). Her ne kadar şiirde çocuk olarak bahsedilse de lise öğrencisi olan Ahmet bir gençtir. Bu çalışma, Akif'in şiirlerinde çocuklara odaklandığından “Hasta” şiiri incelemeye alınmamıştır.

“Küfe” şiiri, ilk olarak 17 Eylül 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayımlandı. Şiirde anlatıcı konumundaki kişi İstanbul'un kenar semtlerinden birinde yaşamaktadır. Sabahın erken saatlerinde dışarı çıkan anlatıcı, yaşadıkları

yeri tasvir eder. Burada binalar “*ayakta durmaya elbirliğiyle gayret*” etmektedir. Yüzme bilmeden bu semtlerde dolaşmak mümkün değildir diyen anlatıcı, mizah unsurunu da kullanarak yoksunluğun boyutlarını gözler önüne serer. Sokakta ayağına bir küfe takılan anlatıcı, hikâyeye giriş yapmış olur.

*“Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin? Derken;  
On üç yaşında kadar bir çocuk gelip öteden,  
Gerildi, tekmeyle indirdi öyle bir küfeye:  
Tekermeker küfe bîtâb düştü tâ öteye”* (Küfe: 54).

Yoksulluk olgusuna dair, dönemin İstanbul’unda birçok vaka söz konusu edilebilir. Ancak on üç yaşında bir çocuğun söz konusu edilmesi ancak yaşanmışlıkla izah edilebilir. Sanatında hayatı/ hayatını anlatan şair, bu şiirde önce gözlemci kişi konumundayken sonra vakaya dâhil olacaktır. Küfeyi tekmeleyen çocuk, aslında bir hamalın oğludur. Babası, bu tekmelediği küfenin altında can vermiştir. O da intikamını hayattan değil de bu küfeden almaktadır. Annesi yaptığının yanlış olduğunu, küfenin bir kabahatinin olmadığını, tam aksine babasının bu küfeyi para kazanmak konusunda çok uğurlu gördüğünü söyler. Ayrıca anne, babasının ölümünden sonra vazife sırasının on üç yaşındaki çocuğuna geldiğini ifade eder. Anne, çocuğun kendisine ve küçük kardeşine bakmak zorunda olduğunu ifade ederek çocuğun motivasyonunu arttırmak ister. Aslında çocuğun başka da çareleri yoktur. “*Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?*” diyen anne, aslında onun bebek olmadığını ama yetişkin de olmadığını bilmektedir. Sadece yoksulluğun vardığı noktada aç kalmamak için on üç yaşında bir çocuğun emeğine muhtaç olduğunu/ olduklarını unutmuş gibi yapar. Aslında o, adı Hasan olan çocuğunu cesaretlendirme amacındadır. Yaşama dair tek umutları Hasan’dır. Bu gergin ortamda anlatıcı devreye girer:

“– *Ayol dinle annenin sözünü!*” (Küfe: 56) diyen anlatıcı, anneye hak verse de o da çocuğun azarlamasından nasibine düşeni alır. Yine de anlatıcı, nasihatlerine devam eder.

*“Fakat, baban sana ismarlayıp da gitti sizi.  
O, bunca yıl çalışıp alınının teriyle seni  
Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,  
Yetim bırakmayarak besleyip büyütmelisin”* (Küfe: 58).

Yetim olmanın babasızlıktan ziyade evin nafakasının olmaması olarak tanımlandığı görülür. Hasan, her ne kadar çocuksa da kendisinden küçük kardeşi olduğu için baba rolünü üstlenmek zorundadır. Böylece kardeşi yetim olmamış olacaktır. Hikâyenin en trajik kısmı bundan sonra başlamaktadır. Zira komşularının gelini Hasan’ın çok zeki bir çocuk olduğunu onun da okuması gerektiğini, hatta okumasına yardımcı olabilecek bir tanıdıkları olduğunu söylemiştir. Her ne kadar Hasan okumak istese de çalışmaya mecburdur. O da “*okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!*” diyerek annesine serzenişte bulunur. Anlatıcı, konuşmanın uzayacağını düşünerek oradan uzaklaşır fakat çocuğun akıbetini de merak eder.

Başka bir gün kızıyla Fatih'te kömürcüler çarşısına gittiğinde hiç beklemediği bir manzarayla karşılaşır:

*“Hakikaten görecek şey değil mi ya? Derken,  
Dönünce arkama, baktım: Beş on adım geriden,  
Belinde enlice bir şal, başında âbânî,  
Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nûrânî ;  
Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocukcak,  
Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesâdüfe bak:  
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetîm...  
Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elîm:  
Cılız bacaklarının dizden altı çırçıplak...  
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!  
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!  
Düğümlü, alnının üstünde sâde bir çember.  
Nefes değil, o soluklar, kesik kesik feryâd;  
Nazar değil o bakışlar, dümû'-i istimdâd.  
Bu bir ayaklı sefâlet ki yalnayak, baş açık;  
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfi, yazık!”* (Küfe: 62).

Şiirden de anlaşılacağı üzere tüm arzusu okumak olan Hasan, küfesini sırtlamış yüküyle beraber yol almaktadır. Hasan artık tanınmaz haldedir. Şiirdeki “*donacak*” ifadesinden mevsimin de kış ya da kışa yakın zamanlar olduğu anlaşılmaktadır. Yoksullar için, özellikle de çocuk yoksullar için, kış çetin zamanlardır. Hele bir de bu çocuk, Hasan gibi, başı açık, dizkapağından aşağısı çıplak, üstünde de ince bir gömlek varsa perişan bir haldedir. Hasan'ı bu halde gören anlatıcı, çok üzülür. Yükünü sırtlamış olan Hasan, yolun karşısına geçerken ortaokul öğrencisi elli çocuğa yol vermek zorunda kalır. Anlatıcı, bu çakışma üzerinden yoksulluğun insanı savurduğu halleri belirginleştirmiştir. Eğer Hasan da okumuş olsaydı o da o çocukların arasında olmuş olacaktı. Anlatıcı da bu trajik hal karşısında sırtında yük olan Hasan'ın aslında kaderin nedeni bilinmeyen bir cezasını yüklediğini söyleyerek şiiri bitirir. Şiirdeki son dizeler aynı zamanda şairin de çaresizliğini ifade eder. Çocukların yoksullukla imtihanının en trajik hadiselerden biri olarak ifade edildiği söylenebilir.

Mehmet Akif Ersoy'un kendi hayatından bir trajediyi anlattığı “Selmâ” adlı şiir, ilk defa 24 Aralık 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmıştır. Şiir, “*Hemşîrezâdemdir. Dört yaşında öldü.*” serlevhasını taşır. Serlevhadan da anlaşılacağı üzere şiir, Akif'in kız kardeşinin dört yaşında ölen çocuğuyla ilgilidir. Anlatıcı, dünyaya dair sorunları düşünerek şiire başlar. Hayatın geçim savaşı, cihanınsa savaş alanı olduğunu belirtir. Böyle zamanlardaki düşünce anlarının ise “*mütareke dönemi*” olduğunu ifade eder. Tam bu esnada annesinin “*hasta ağırlaştı, durmasın, akşam hemen bizim eve gelsin*” şeklindeki mesajını bir komşularından öğrenir. Eve vardığında annesinin:

*“Senin değil yedi kat ellerin yanar ciğeri,  
Ölüm döşekleri üstünde görse yavrucuğu”* (Selmâ: 154)

dediği durumla karşı karşıya gelir. Zaten anlatıcı bu evi “*perişan ev*” olarak nitelendirmektedir. Annesi, çocuğu iyileştirsin diye birçok doktorun gelip çocuğu muayene ettiklerini ama hastalıktan bir şey anlamadıklarını söyler. Hasta çocuğun hali ortadayken çocuğun annesinin de perişan olduğu görülür.

*“Kesildi kardeşin artık yemekten, içmekten;  
Lakırdı dinlemiyor, kendini helâk ediyor.  
O hastadan daha şâyân-ı merhamet... Görsen...”* (Selmâ: 154).

Annenin içinde bulunduğu hal, kötüdür. Çocuğu gözleri önünde yavaş yavaş ölmektedir. Zaten bu, bu şekilde hasta olan ilk çocuğu da değildir. Bundan önce dört çocuğu daha aynı şekilde can vermişlerdir. Bir annenin çocuğuyla imtihanı şüphesiz ki çok zordur. Anlatıcı, kardeşiyle konuşarak onu teselli edeceğine inanır. Anne ise ona, kızının şu an kardeş değil, ölmekte olan bir çocuğun annesi olduğunu ve yüzden de hiçbir şeyin onu teselli edemeyeceğini ifade eder.

*“Lakırdı kâr edecek kim? Duyar mı hiç beriki?  
Kolay bir iş mi? Senin anne olduğun var mı?  
Çocuk o halde iken anne sözden anlar mı?”* (Selmâ: 156).

Çocuğun içinde bulunduğu hal, her geçen dakika kötüleşmektedir. Ninesi onun bu hali karşısında onun yerine ölmeyi diler. Zira belki de ölümün yaşlılardan ziyade çocuklara hiç yakışmadığını ifade eder. O ömrünü tamamlamış, kendi halinde bir ölümü beklemektedir. Oysaki torunu, bir evi ev yapan temel varlıktır. O olmadan karı kocayı bir arada tutmak zordur. Ailenin yaşam umudu, geleceğe dair mutluluğudur. Şiirin sonunda “*âh gitti evlâdım!..*” (Selmâ: 158) diyen annenin sesi işitilir. Şiirin adeta bu inleyişle bitmesi, ölüm karşısındaki çaresizliği ifade eder.

“Meyhâne” şiiri, ilk defa 22 Ekim 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmıştır. Bu şiirde de yoksulluk temasına yer verilmiştir. Ancak burada ne yetim çocuklar ne de yaşı tutmadığı halde çalışmak zorunda kalan çocuklar vardır. İçki illetine yakalanmış, sorumluluk ve utanma duygusunu yitirmiş insan/lar söz konusu edilmiştir.

Şiir bir meyhane tasviriyle başlar. Yapı olarak harabe olan meyhane, “*karanlık ve aşağılık*” bir dükkândır. Buraya gelenler, amaçlarını yitiren insanlardır. Tıpkı meyhane dükkânı gibi. İçki düşkünlüğü müdavimlerinin en güzel zamanlarını esir almıştır.

Yolda yürürken yolu meyhaneye denk gelen anlatıcı, meyhane kapısında bir adamla bir kadının dikildiklerini görür. İçeriye bakılmaktadırlar. Aradıkları adamı bulduklarında kadın konuşmaya başlar:

*“–Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!  
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...”*

*Anan da, ben de, yumurcakların da aç kaldık!  
Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sâde;  
Sakın düşünme çocuklar aceb ne yer evde?"* (Meyhane: 102).

Meyhaneyi mesken tutan kadının eşi; evini unutmuş, evde olan karısı, annesi ve çocuklarının ne yiyip içtiklerinden habersizdir. Kadın çalışarak “üç beş kuruş” kazandığında da onu alarak meyhaneye gider. Oysaki kadın, artık çalışmaktan tükenmiştir.

*“Ayakta sallanışım zorladır Hudâ âlim!  
Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın;  
O yavrucakları çıplak, sefil alıştırdın;”* (Meyhane: 104).

Bu şiirde çocuklar, tek kelimeyle sarhoş bir babanın mağdurudurlar. Çıplak ve sefil bir halde yaşamak zorundadırlar. Evlilik çağına gelen evin kızı, babası sarhoşun teki olduğundan evlilik için uygun görülmez. Daha küçük olan erkek çocuk ise okuldan kovulmuştur.

*“Necip de minderi koltukta geldi mektepten...  
Demiş ki kalfa: ‘Sekiz aydır almadım hele ben  
Ne haftalık, ne de aylık... Senin baban olacak  
Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak!’  
Kovuldum anne! deyip ağlıyor zavallı çocuk...”* (Meyhane: 104).

Kovulma gerekçesi, kalfanın parasının sekiz aydır verilmemesidir. Kumarcının, sarhoşun çocuğu için boş yere çalışmayacağından çocuğu evine gönderir. Oysaki çocuk derslerinde oldukça başarılıdır. Eğer okuyabilseydi “adam” olabilecekti. Babasının bunca kötülüğüne rağmen çocuğun gece yarısı babasını göresi gelir.

*“Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde?  
Ben isterim onu mutlak demez mi? Bak derde!  
Sular karardı; bu saatte hiç gezer mi kadın?  
O, sarhoşun biri, tut kim sokak sokak aradın...  
Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki,  
Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki  
Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyin Ağ'yı  
Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyâyı”* (Meyhane: 106).

Mehmet Akif, her nasıl olursa olsun çocukların ebeveynsiz kalmaması gerektiğini öne çıkarır. Şiirlerinin genelinde aile bütünlüğünü korumak istediği anlaşılan şair, çocukların sağlıklı bir kişilik kazanabilmeleri için aile bütünlüğünü önemsemektedir. Sarhoş da olsa, kumarbaz da olsa bir eve anne de baba da gereklidir. Ancak, şiirlerde genellikle bu şekilde mağdur edilen çocuklarla beraber mağdur kadınlar da vardır. Çocuklar ne kadar mağdursa kadınlar, hem o evde yaşayan bir birey oldukları için hem de anne oldukları için onlardan iki kat daha fazla mağdurdur. Hem anne rolünü hem de baba rolünü yüklenmek zorundadırlar.

Tüm yaşananlara rağmen kadın, kocasını evine, çocuklarına götüremeden işittiği “boşsun” lafıyla bayılır.

“Seyfi Baba” şiiri ilk defa 17 Aralık 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmıştır. Şiir, Seyfi Baba'nın hastalandığını işiten anlatıcının evden çıkmasıyla başlar. Ancak şiirde dönemin İstanbul'unda karşılaşılan insan manzaralarına yer verilir. Konumuzla ilgili olan kısmı ise “Meyhane” şiirinde yer verilen aile bütünlüğünün öneminin gerekçesine yer verilmiş olmasıdır.

“Kocasından boşanan bir sürü bîçare karı;  
O kopan râbitanın, darmadağın yavruları;  
Zulmetin, yer yer, içinden kabaran mezbeleler:  
Evi sırtında, sokaklarda gezen âileler!” (Seyfi Baba: 196).

Boşanmanın olduğu yerde hep mağdur olan anneler ve çocuklardır. Bu durumda kadın çaresiz, çocuk da darmadağın bir haldedir. Şair, bu türden ailelerin yaşantısını çöplüğe benzetir. Ailelerde görevini yerine getirmeyen erkek, kendisiyle beraber eşini ve çocuklarını da felakete sürüklemektedir.

“Köse İmam” şiiri ilk defa 10 Mart 1910 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmıştır. Bu şiir, İslam'da çok eşlilik olgusunun yanlış anlaşıldığını, erkeklerin sorumluluk bilincinden uzak, tamamen keyfi sebeplerle birden fazla kadınla evlenmesinin yanlış olduğunu ortaya koyduğu bir şiirdir. Bunun dışında kadına dönük şiddet de yer verilen konulardandır. Yine bu şiirde de sorumluluk duygusu taşımayan, görevini yerine getirmeyen erkeklerin kadın ve çocuklar üzerinde neden olduğu mağduriyetler dile getirilir.

Şiir, anlatıcının Köse İmam adlı ileri görüşlü bir imam dostunu ziyarete gitmesiyle başlar. Ziyaret esnasında anlatıcı, Köse İmam'ın yanına gelen bir kadının kocasından çektiği eziyetleri anlatmasına şahitlik eder.

“Üç çocuk annesi, emzikli kadın tek başına,  
Koca berhâneyi silsin de, süpürsün de sana,  
Yine sen bilmeyerek zâlim onun kıymetini,  
Dene bîçârede kalkıp kolunun kuvvetini!” (Köse İmam: 380).

Koca, üç küçük çocuk babasıdır. Lakin eşi ve çocuklarıyla ilgili sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Buna rağmen yeniden evlenmek ister. İleri görüşlü bir insan olan Köse İmam, kocayı çağırır ve yaptığıının yanlış olduğunu söyler. Koca “şeriate” göre evlenmenin hakkı olduğunu belirtir. Buna karşılık Köse İmam da kocaya:

“Ağzı meyhaneye rahmet okuturken, hele bak,  
Bana gelmiş de Şeriatçı kesilmiş... Avanak!” (Köse İmam: 386) cevabını verir.

Bu şiirde de şair, boşanma olgusuna karşı çıkar. Eşler arasındaki sorunun mahkemeye taşınması durumunda boşanmanın gerçekleşeceğinden endişe eden Köse İmam, eşlerin barışmalarının önemli olduğunu belirtir. Bu şekilde ailenin

bütünlüğü sağlanmış olacaktır. Aksi durumda babaları sağ olup öksüz dolaşan binlerce çocuk sokaklarda gezmektedir. Bu şiirde şairin şiirlerinin tamamında karşımıza çıkan duyarlılık ifade edilmiştir. Şair; özellikle ihtiyar, kadın ve çocuklara acıdığını belirtir. Bu üç kısım insanlara mutlak anlamda merhamet göstermek gereklidir.

*“Ayrılık faslı da var sonra bunun, mahkemede!  
Ne kadınlar, ne sefâlet doğuranlar görürüz;  
İşte binlerce çocuk, hem baba sağ, hem öksüz!  
Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!  
İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler; bunlar  
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;  
Yoksa, insanlığı bilmem nasıl anlar insan?”* (Köse İmam: 394).

“Âhiret Yolu” adlı şiir, ilk defa 2 Aralık 1909 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmıştır. Şiirde anlatıcı, cenaze merasimine katılan kişilerdendir. Onun gözlemlediği manzara aktarılmıştır. Ölen bir kişinin evden alınışı ve defnedilişi anlatılmaktadır. Bu esnada aile bireylerinin, akrabaların, komşuların duygularına da yer verilmiştir.

Şiirin en trajik kısmı ölen adamın beş yaşındaki kızına babasının öldüğü haberinin verilmesidir. Küçük kız, herkesin bulunduğu ortamda babasını göremediğinden sorar:

*“– Babam ne oldu?  
– Baban... Öldü.  
– Etme Ayşe Hanım,  
Bu söylenir mi ya? Hicrân olur zavallı kıza...”* (Ahiret Yolu: 422).

Babasının ölüm haberini alan küçük çocuk, tam olarak ölümün ne olduğunu idrak edemese de gözyaşlarına hâkim olamaz. Anlatıcı, küçük kızın bu hazin durumu karşısında “*benim o mersiye yâdımnda ağlıyor ebedî*” (Ahiret Yolu: 422) diyecektir. Zira çocuk için baba dayanılan bir güvenç kaynağıdır. Babanın varlığı çocukların ‘boynu bükük’ kalmamaları demektir.

“Kocakarı ile Ömer” şiiri, ilk defa 6 Mayıs 1910 tarihinde *Sırat-ı Müstakim*'de “*Üstâd-ı necibim Ali Ekrem Bey'e*” serlevhasıyla yayımlanmıştır. Bilindiği üzere Ali Ekrem Bey, Namık Kemal'in oğlu, Mehmet Akif'in de yakın bir dostudur.

Bu şiir, konusunu İslam tarihinden almaktadır. Şiirde İslam halifesi Hz. Ömer ve yaşlı bir kadın arasında geçen bir olay anlatılmaktadır. Yaşlı kadın, aç olan torunlarının içinde buldukları yoksunluk durumlarının sorumlusu olarak Halife Ömer'i gösterir. Eğer Halife Ömer, sorumluluğunu yerine getirmeyecekse, maiyetindeki ihtiyaç sahibi insanların ihtiyaçlarını gidermeyecekse bir an evvel o makamı terk etmelidir. Şair, bu şiirde aslında dönemin yöneticilerini eleştirir. Şiirin 1910 yılında yazıldığı düşünüldüğünde bu eleştirilerin ‘İttihat ve Terakki’

yönetimine olduğu söylenebilir. Yöneticilerin sahip olması gereken hassasiyetlerin ifade edilmiş olması açısından da ayrıca önemli bir şiidir.

Şiir, Hz. Muhammet'in amcası Hz Abbas'ın tanıklığıyla nakledilir. Hz Abbas, İbni Hattâb olarak da bilinen Hz Ömer'i ziyarete gider. Gece yarısı Ömer'in Medine sokaklarını dolaşma teklifiyle mahalleleri dolaşmaya çıkarlar. Kıyafet değiştiren Ömer, şehirde ihtiyaç sahibi olup olmadığını yerinde görmek amacındadır. Medine dışında bir çadırın önünde durup çadırda olup bitene kulak kesilirler:

*“Ocak başında oturmuş bir ihtiyarca kadın.  
‘Açız! Açız!’ diye feryâd eden çocuklarının,  
Karıştırıp duruyorken pişen nevâlesini;  
Çıkardı yuttuğu yaşlarla çırpınan sesini:  
– Durundu yavrularım, işte şimdicek pişecek...  
Fakat ne hâl ise bir türlü pişmiyordu yemek!  
Çocukların yeniden başlamıştı nâleleri...”* (Kocakarı ile Ömer: 274).

Ömer, gördüğü manzara karşısında çok üzülür. Yaşlı kadın, yiyecek bir şey olmadığı için tencerenin içine taş atmış, onları kaynatmaktadır. Bir ümitle eğer çocuklar uyursa ağlamaları kesilecektir. İçeri giren Ömer, çocukların neden ağladıklarını sorduklarında *“bugün ikinci gün, aç kaldılar”* (Kocakarı ile Ömer: 276) cevabıyla karşılaşır. Kocası ve çocukları ölen yaşlı kadın torunlarıyla yapayalnız kalmıştır. Ancak yaşlı kadına göre tüm bu olanların sorumlusu Halife Ömer'dir. Zira o, yetim avuturken Halife'nin uyumaya hakkı yoktur. Tüm bunları söylerken çocukların açlık nidalarına da avutucu cevaplar vermeye devam eder.

*“Açız! Açız! Bize bir lokma olsun ekmek ver...”*  
*“Susundu yavrularım, işte oldu, şimdi pişer!”* (Kocakarı ile Ömer: 282).

Yaşlı kadının ihtiyaçlarını gören ve sabaha karşı *“zahire ambarına”* varan Ömer, bir un çuvalını sırtına alarak, Abbas'a da bir testi yağ vererek tekrar yaşlı kadının çadırının yolunu tutar. Çadıra varış, hem yaşlı nine hem çocuklar hem de onca yorgunluğuna rağmen Ömer için tam bir mutluluk patlamasına neden olur.

*“Ocak tutuştu, yemek pişti;  
– Var mı teyze kabın?  
Getir de indirelim...  
– Var büyükçe bir kap, alın.  
Yemek sıcaktı, fakat kim durup da bekleyecek!  
Ömer, çocuklara bir bir yedirdi üfleyerek!  
Kesildi haymede mâtem, uyandı rûh-i sürûr;  
Çocuklar oynayıyorlar, kadın ferîh ü fahûr.  
Ömer bu âlemi gördükçe gaşy içindeydi...”* (Kocakarı ile Ömer: 292, 294).

## SONUÇ

Geçmişten günümüze değin, her milletin edebiyatında bir şekilde çocuklar, çocuklara dair konular kendisine genişçe yer bulmuştur. Bu, hem çocukların kişisel

gelişimlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için hem de geleceğe daha emin adımlarla yürümeleri için bir ihtiyaçtır. Doğrudan doğruya hedef kitlesi çocuklar olan eserler, çocuk edebiyatı bağlamında değerlendirilir. Bazen de hedef kitlesi doğrudan doğruya çocuklar olmayan, fakat çocukların ait oldukları topluma dair değerlerini ön plana çıkaran ve bu bağlamda çocukları da kapsama alanına alan sanatçılar da vardır. Mehmet Akif Ersoy da bu türdeki sanatçılardandır.

Mehmet Akif Ersoy, sadece şair kimliğiyle değil yüksek insani hassasiyetleriyle de hem Türk edebiyatında hem de düşünce dünyamızda kendisine yer bulabilmiş ender şahsiyetlerdendir. Hayatı boyunca iyinin, güzelin, doğrunun yanında yer almıştır. İlkelerinden taviz vermemiştir. Bu yüzdendir ki *Safahat* adlı şiir kitabı en fazla basılan eserlerdendir. Ancak günümüz okurları için dilinin ağır olmasından dolayı en çok okunan eser olduğu söylenemez.

*Safahat* adlı şiir kitabında her kesimden insan manzarasıyla karşılaşmak mümkündür. Akif'in şiirlerinde kadın, erkek, genç yaşlı, hamal, paşa, zengin, fakir gibi sıfatlara haiz insan unsuruna rastlanmaktadır.

*Safahat*'ta çocuklara geniş şekilde yer verilmiştir. Yer verilen çocuklar, öncelikle hayatın olağan akışı içinde çocuk dünyasının taşıdığı yaklaşımları sergilerler. Hayatlarının odağında oyun ve oyuncaklar vardır. Oyunları için mekânsal ya da ekonomik bir sınırlama yoktur. Çocuklar, her zaman masumiyetleriyle, saflıklarıyla ön plandadır. Yaptıkları yaramazlıklar da onların buldukları yaşlarının bir gereğidir.

Her kültürde çocuklar geleceği simgeler. Mehmet Akif'in şiirlerinde de bu özellik karşımıza çıkar. Geleceğe dair her tasarımda çocuklar, çoğunlukla büyükler tarafından, öne sürülürler. Sağlıklı bir gelecek inşasının nişaneleri olarak görünürler. Bu yüzden de okuma arzusu, bu gruptaki çocuklar için önemli bir özelliktir. Okul ortamlarında ön plana çıkarılan çocuk profili, küçüklerin okula daha sempatik yaklaşımları amacına matuftur.

Şairin şiirlerinde çocuk dünyasına dair her tema, bir amaca hizmet eder. Yaramazlık yapmak nasıl ki çocukluğun doğasında varsa doğruluk da çocuğun doğasında vardır. Bunların korunup desteklenmesi önemlidir. Bunun için de çocukların sağlıklı bir çevrede yetişmelerinin önemi vurgulanır.

Şiirlerde Mehmet Akif'in duyarlılıklarıyla eş güdümlü olan insan manzaraları, çocuklarda daha çarpıcı bir hal almaktadır. Çocuklar, genellikle yoksulluk içinde bir hayat sürmektedirler. Bu yoksulluğun çeşitli sebepleri vardır. Çocuklar ya yetimdirler ya içki ve kumar düşkünü bir babaları vardır ya da anne ve babaları boşanmıştır. En trajik durumda olan çocuklar ise yetim olanlardır. Bu yetim çocukların bir kısmı, yetişkinliğe ulaşmadan 'baba' rolünü yüklenmek zorunda kalmışlardır. Çoğu çalışamayacak kadar küçüktür. Bu gruptaki çocuklar, adeta ölüme terk edilmiş gibidirler. Hem şair de hem de okurda derin bir hüzne neden olurlar. İçki ve kumar düşkünü babalar, sorumluluklarını yerine getirmediği için

çocukları hem yoksuldur hem de yine babalarından dolayı horlanmaktadırlar. Yoksulluktan ya da babalarından dolayı okuyamayan çocuklar, okuyamama acısını taşırlar.

Belki de ölümün hiç yakışmadığı kesim çocuklardır. Bir çocuğun ölümü hep daha fazla acıya sebep olmuştur. Mehmet Akif'in şiirlerinde bu konu da kendisine yer bulmuştur. Çocukları ölen ebeveynler hayatlarının en zor anlarını yaşamaktadırlar.

*Safahat*, baştan sona başarılı ve gerçekçi insan manzaralarıyla dikkat çeker. Belki de bu insan manzaraları arasında en akılda kalanlar çocuklarla ilgili olanlardır. Bu, şair açısından duyarlılığının; okur açısından da hayatın en değerli varlıkları olan çocukların bir yansıması olarak okunabilir.

### **KAYNAKLAR**

- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aydoğan, B. (1996). Mehmet Akif'in Manzum Hikâyeleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 7-54.
- Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 2. (s. 1151-1162). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bilkan, A. F. (2005). Çocuk Edebiyatı –Kavram Ve Mahiyet-, *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 9(104-105), 7-17.
- Cebeci, O. (2009). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki.
- Çetişli, İ. (2007). Mehmet Akif Ersoy, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Haz. İsmail Çetişli vd., (s. 265-276). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve Psikoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2016). Eğitim Psikolojine Dair Ontolojik Bir Değerlendirme. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 13-2, S. 25, 2016-1, 89-102.
- Ersoy, M. A. (1989). *Mehmet Akif Külliyyatı*. Haz. İsmail Hakkı Şengüler. C. 1, İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Eşref, E. (2010). *Mehmet Akif*. Haz. Fahrettin Gün. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kabaklı, A. (1985). *Türk Edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kuntay, M. C. (2014). *Mehmet Akif: Hayatı-Seciyesi-Sanatı*. İstanbul: Oğlak.
- Özçelik, M. (2014), *Mehmet Akif Ve İstiklal Marşı*, İstanbul, Nar Yayınları.
- Pearson, C. S. (2003). *İçimizdeki Kahraman*. Çev. Sema Ayanbaşı, İstanbul: Akaşa Yayın Dağıtım Tanıtım Ltd. Şti.
- Süleyman Nazif. (1991). *Mehmet Akif*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Şirin, M. R. (2006). *Dersimiz Çocuk*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Yalçın, A., & Aytas, G. (2008). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yetiş, K. (2006). *Bir Mustarip: Mehmet Akif Ersoy*. Ankara: Akçağ Yayınları.